

SUWALSKI PARK KRAJOBRAZOWY

TERESA
ŚWIERUBSKA

1 | Rezerwat przyrody „Kojle i Perty”
fot. Teresa Świerubska



Pierwszy i najstarszy park krajobrazowy w Polsce

Decyzja o utworzeniu pierwszego parku krajobrazowego w Polsce zapadła w Suwałkach **12 stycznia 1976 roku**, skutkiem której powołany został Suwalski Park Krajobrazowy. Zainicjował on proces zrównoważonej ochrony najcenniejszych pod względem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym obszarów Polski.

Niewątpliwie ważną postacią w działaniach na rzecz ochrony ziemi suwalskiej jest postać **Antoniego Patli** (1897–1977) – wybitnego popularyzatora walorów przyrodniczo-krajobrazowych północnej Suwalszczyzny, który w znacznym stopniu przyczynił się do zwrócenia uwagi na wyjątkowość tego obszaru i potrzebę objęcia go ochroną. Zamyśl ochrony unikatowych walorów ziemi suwalskiej sięga roku 1957 i wiąże się z ideą utworzenia parku narodowego. Koncepcja powołania parku narodowego nie powiodła się, gdyż ustawa o ochronie przyrody z 1949 roku nie zezwalała na prowadzenie działalności gospodarczej na terenie parku narodowego. Oznaczałoby to konieczność wykupienia 70% gruntów rolnych, które objąłby planowany obszar chroniony oraz wypłaty odszkodowań dla przesiedlanych mieszkańców. Najcenniejsze obiekty tego obszaru próbowano zatem chronić poprzez sieć powoływanych kolejnych rezerwatów przyrody. Chodziło jednak przecież o ochronę całości obszaru. Już w 1968 roku w Uchwale Wojewódzkiej Rady Narodowej podkreślano potrzebę „uznania jako park krajobrazowy północnej Suwalszczyzny”.

Utworzenie Suwalskiego Parku Krajobrazowego było efektem determinacji służb ochrony przyrody, działaczy Ligi Ochrony Przyrody i konserwatorów przyrody w objęciu ochroną tego cennego przyrodniczo obszaru, przy zakusach innych podmiotów do przemysłowego wykorzystania tego terenu. Pojawiały się choćby takie pomysły, jak budowa drogi Kruszki-Bachanowo, której realizacja oznaczałaby zniszczenie urokliwego odcinka doliny rzeki Kozikówki; utworzenie kopalni kruszywa w Szeszupce i Rutce, zagrażającej zachowaniu wałów ozów; budowa elektrowni szczytowo-pompowej przy jeziorze Jaczno; kopalnia rud ilmenitowo-magnetytowych z wanadem (najbogatsze złoża znajdowały się w okolicach Krzemianki, Udrynu i Jeleniewa), która miałaby najbardziej niszczycielski wpływ na środowisko przyrodnicze i życie mieszkańców; a nawet projekt budowy wieżowca-hotelu robotniczego w Szurpiłach, u podnóża Góry Zamkowej, w obrębie projektowanego parku.

Powstanie Suwalskiego PK jest tym bardziej imponujące, że nastąpiło w warunkach braku przepisów ustawowych odnoszących się do takiej formy ochrony. Dopiero 15 lat później pojawiły się zapisy prawne w ustawie o ochronie przyrody sankcjonujące park krajobrazowy jako formę ochrony przyrody. W ślad za Suwalskim Parkiem Krajobrazowym powstawały kolejne, a najbardziej owocnym okresem dla parków krajobrazowych były lata 80. i 90. XX wieku, kiedy powołano ich 125. Już w kolejnym roku (w grudniu 1977 roku) po powołaniu Suwalskiego Parku Krajobrazowego w jego najbliższym sąsiedztwie pojawił się Mazurski

PK oraz w 1998 roku Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

Głównym zadaniem parków krajobrazowych jest ochrona przyrody, krajobrazu i wartości kulturowych oraz popularyzacja i udostępnianie obszarów chronionych. W utworzonych na przestrzeni 50 lat parkach krajobrazowych ochroną objęto 8,38% powierzchni kraju.

Położenie

Obszar Parku zlokalizowany jest na Pojezierzu Wschodniosuwalskim, w północnej części województwa podlaskiego. Obejmuje 6338 ha, z czego większość stanowią użytki rolne (60%), a otulina Parku zajmuje 9306 ha.

2 | Jezioro Jęglówek u stóp Góry Zamkowej,
na horyzoncie Góra Cisowa
fot. Teresa Świerubska

Unikatowy krajobraz

Teren SPK jest bardzo zróżnicowany geomorfologicznie. Zachwyca mnóstwem wzniesień i pagórków oddzielonych od siebie głębokimi dolinami rzecznyymi i licznymi jeziorami, pośród których króluje najgłębsze polskie **jezioro Hańcza**. Krajobraz ten to dzieło ostatniego tzw. zlodowacenia północnopolskiego, podczas którego topniejące masy lądolodu i polodowcowe wody ukształtowały morenowe wzniesienia, **kemowe stożki*** i wały **ozów***. To masa

KEMY – pagórkowate formy, często o płaskiej powierzchni szczytowej lub wzgórza o wysokości od kilku do kilkunastu metrów (rzadziej do 30 metrów) i średnicy kilkuset metrów, pozostałość ustępującego lądolodu

OZY – wąskie, długie, wijące się nasypy pozostawione przez lądolód w trakcie zlodowaceń skandynawskich

i siła płynących wówczas wód wyłobila i pogłębiła rynnę jeziora Hańcza. Jeszcze długo po ustąpieniu lodowca, na terenie dzisiejszego Parku, w rozległym zagłębieniu rzeki Szeszupy, zalegały bryły martwego lodu, które po wytopieniu utworzyły malownicze **kompleksy jezior**: kleszczowieckie (Perty, Kojle, Purwin), szurpilskie (Szurpiły, Jęglówek, Tchliczysko/Kluczysko i Jęglóweczek), jezioro Jaczno i Kamenduł, a także jeziora, przez które przepływa





3-4 | Rezerwat Głazowisko Łopuchowskie (obok) oraz (u góry) rezerwat Głazowisko Bachanowo nad Czarną Hańczą
fot. Teresa Świerubska

rzeka Szeszupa. W obrębie granic SPK znajduje się aż 26 jezior, przeważnie pochodzenia wytopiskowego. Dwa główne ciekі to Czarna Hańcza i Szeszupa, spływające do Niemna. Polodowcową pamiątką są okazałe głazy przetransportowane tu z lądolodem aż z gór skandynawskich i dna Morza Bałtyckiego, które tworzą rozległe **głazowiska**. Najciekawsze głazowiska znajdują się w obrębie trzech rezerwatów – w Bachanowie nad Czarną Hańczą, w Łopuchowie (rezerwat Głazowisko Łopuchowskie) i Rutce (rezerwat Rutka). Dodatkowo ochroną rezerwatową objęte jest jezioro Hańcza.

Klimat

Poza urozmaiconą rzeźbą terenu północną Suwalszczyznę cechuje wyjątkowo surowy klimat z długimi, śnieżnymi i mroźnymi zimami trwającymi od 130 do 150 dni, przy czym śnieg zalega tu średnio przez 90 dni. Maksimum opadów przypada na lipiec. Takie warunki wpływają na krótki okres wegetacyjny, trwający niespełna 200 dni. Region ten znany jest też z silnych i porywistych wiatrów.

Przyroda i relikty polodowcowe

Mozaika siedlisk i warunki klimatyczne sprzyjają różnorodności świata roślin i zwierząt. Obok siebie występują tu zarówno siedliska i gatunki północne (borealne), południowe i górskie. W lasach występują rzadkie zbiorowiska, tj.: świerczyna borealna na torfie (bór świerkowy wykształcający się na torfowiskach *Sphagno girgensohnii-Piceetum*), bór łochyniowy *Vaccinio uliginosi-Pinetum* (bór bagienny na kwaśnych glebach torfowych, w którym warstwę drzew stanowią skarłowaciałe sosny, a charakterystycznym elementem runa jest borówka bagienna – łochynia) czy ols źródliskowy *Cardamino-Alnetum* nad jeziorem Jaczno. Z kolei otwarte przestrzenie Parku porastają kwieciste łąki, wśród których osobliwością są siedliska roślinności ciepłolubnej. Spośród 700 gatunków roślin zielnych duża część to gatunki rzadkie i podlegające ochronie, często relikty polodowcowe, np. skrzyp olbrzymi *Equisetum telmateia*, wielosił błękitny







7 | Rezerwat przyrody Rutka
fot. Teresa Świerubska

Polemonium coeruleum, lipiennik Loesela
Liparis loeselii, kłóc wiechowata *Cladium
mariscus*.

Szczególnie interesujące zwierzęta zamieszkują głębokie, czyste i dobrze natlenione wody jeziora Hańcza. Należą do nich typowo rzeczne (!), rzadkie gatunki ryb: dwa chronione gatunki głowaczy – białopłetwy *Cottus gobio* i przęgopłetwy *Cottus poecilopus*, strzebla potokowa *Phoxinus phoxinus*, a także relikty polodowcowe: skorupiak *Pallasiola quadrispinosa* i ślimak sadzawczak drobny *Marstoniopsis scholtzi*.

W rzekach Suwalskiego Parku Krajobrazowego żyją mszywioly wymagające czystych, dobrze natlenionych wód oraz nadczołk stawowy *Spongilla lacustris* – słodkowodna gąbka uznana za biologiczny wskaźnik czystości wód. Szuwary porastające obrzeża jezior i mokradła zamieszkują ptaki wodno-błotne, m.in.: bąk *Botaurus stellaris*, perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus*, trzcinić *Acrocephalus scirpaceus* i brzęczka *Locustella luscinioides*. Jednak prawdziwym władcą tych siedlisk jest nasz największy gryzoń – bóbr europejski *Castor fiber*.

Dawni mieszkańcy

Wraz z wycofaniem się lodowca i ociepleniem klimatu pojawił się człowiek, którego działalność nie pozostała bez wpływu na obecny krajobraz Parku. Uprawa roli i wypas zwierząt spowodowały znaczną redukcję powierzchni lasów na rzecz otwartych rolniczych przestrzeni i osad. Bardzo interesująca i ciągle tajemnicza jest historia ludu zamieszkującego te tereny w wiekach średnich, tj. **Jaćwingów**. Pod koniec XIII wieku plemię to podbite przez Krzyżaków zmuszone zostało w większości do opuszczenia swojej ziemi. Dowodami obecności Jaćwieży są, mające źródłosłów w języku jaćwieskim, nazwy niektórych jezior, rzek i miejscowości oraz ślady osad i grodzisk, spośród których najciekawszym i najpiękniej położonym jest Góra Zamkowa w Szurpiłach. Warte uwagi są również miejsca związane z późniejszą historią, np. park podworski w Starej Hańczy, wieś staroobrządkowców Wodziłki czy stare ewangelickie cmentarze w Szeszupce i Łopuchowie.

Turystyka

Suwalski Park Krajobrazowy, ze swoim niepowtarzalnym krajobrazem i dziewiczą przyrodą, to idealne miejsce dla tych, którzy szukają odpoczynku w zaciśnięciu przyrody albo preferują zdrowy, aktywny wypoczynek. Na turystę czekają tu kilometry oznakowanych szlaków, doskonałych na wycieczki piesze i rowerowe, ścieżki edukacyjne, prawdziwe „ruskie banie” i przepiękne, czyste jeziora, w tym najgłębsze w Polsce – jezioro Hańcza (108,5 m głębokości i 305 ha powierzchni).



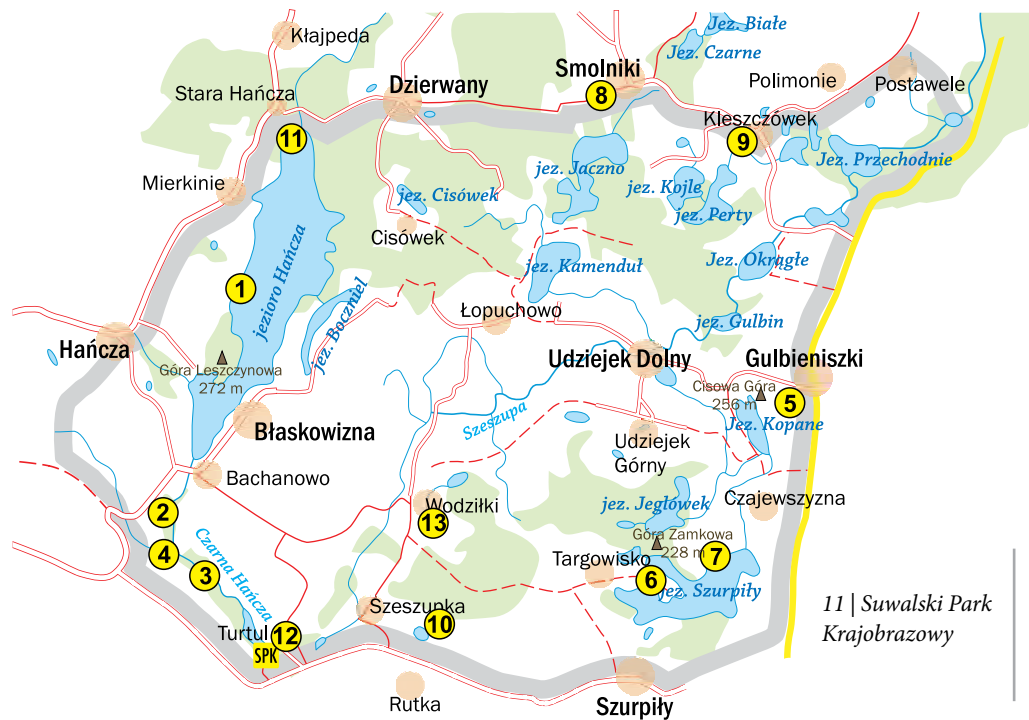


Rezerwat powołano w 1963 roku dla ochrony masy zbiornika, co w obliczu obecnych zagrożeń nie jest wystarczające dla zachowania ekosystemu najgłębszego jeziora Polski. Stowarzyszenie Miłośników Suwalskiego Parku Krajobrazowego „Kraina Hańcza” prowadzi działania w kierunku objęcia ochroną także bezpośredniego otoczenia jeziora

9-10 | Kamieniste brzegi jeziora Hańcza
fot. Teresa Świerubska

Brzegi jeziora pokrywają różnej wielkości głazy narzutowe miejscami tworzące plaże typowe dla jezior górskich. Jezioro stanowi rezerwat wodny, który jest czwartym z rezerwatów (oprócz wspomnianych trzech rezerwatów powołanych dla ochrony głazów narzutowych) znajdujących się w obrębie Parku*. Ponadto znajdują się tu liczne pomniki przyrody, a niektóre z jezior mają status użytków ekologicznych. Co więcej, cały obszar Parku jest obszarem siedliskowym Natura 2000 Ostoja Suwalska.





Niezależnie od wybranej formy wypoczynku w Suwalskim Parku Krajobrazowym warto odwiedzić:

1. rezerwat przyrody „Jezioro Hańcza”, chroniący najgłębsze jezioro w Polsce;
2. rezerwat przyrody „Głazowisko Bachanowo nad Czarną Hańczą”, gdzie na powierzchni jednego hektara można doliczyć się około 10 tysięcy głazów narzutowych;
3. oz turtulski – jeden z najpiękniejszych przykładów ozów w Polsce. Obejmuje 13 wydłużonych pagórków utworzonych głównie z pisków, żwirów i głazów, ciągnących się na dystansie niespełna 3 km dnem doliny rzeki Czarna Hańcza i jej dopływu Kozikówki na odcinku od Bachanowa do Turtuła w południowo-zachodniej części Suwalskiego Parku Krajobrazowego;
4. dolinę zawieszoną „Gaciska”;
5. Górę Cisową (256 m n.p.m.) – nazywaną również „Suwalską Fudzijamą”;
6. Górę Zamkową (228 m n.p.m.) – grodzisko obronne i centrum plemienne Jaćwieży;

7. jeziora szurpilskie – kompleks jezior, otaczających Górę Zamkową;
8. punkt widokowy na ozie w Smolnikach z widokiem na jezioro Jaczno – malowniczy akwen położony w rozległym zagłębieniu wytopiskowym;
9. punkt widokowy „U Pana Tadeusza” w Smolnikach, usytuowany na krawędzi zagłębienia Szeszupy z panoramą na jeziora kleszczowieckie (Purwin, Kojle i Perty);
10. rezerwat przyrody „Rutka”;
11. Starą Hańczę z ruinami dworu i pozostałościami założeń parkowych;
12. Turtul – przysiółek wsi Malesowizna, miejsce po byłej młynarzówce. Obecnie siedziba Suwalskiego Parku Krajobrazowego;
13. Wodziłki – wieś zamieszkałą przez staroobrządowców;

Teresa Świerubska

teresa.swierubska7@gmail.com

Suwalski Park Krajobrazowy

Malesowizna 24, 16-404 Jeleniewo



12 | Jeziora kleszczowieckie z Górą Cisową w tle
fot. Teresa Świerubska